

ARAB TILINING IKKINCHI TIL SIFATIDA O'RGATILISHI

Umarxonova Yulduzxon G'ayratjon qizi

Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti

Arabshunoslik Oliy maktabi

Arab-ingliz filologiyasi 2-kurs 2-guruh talabasi

yulduzxonumarxonova12@gmail.com

91.692-53-52

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17264186>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-sentabr 2025 yil

Ma'qullandi: 28-sentabr 2025 yil

Nashr qilindi: 30-sentabr 2025 yil

KEY WORDS

Arab tili, ikkinchi til, til o'rganish, kommunikativ yondashuv, o'qitish metodikasi, fonetika, madaniyatlararo muloqot.

ABSTRACT

Ushbu maqolada arab tilining ikkinchi til sifatida o'rgatilishiga oid muhim jihatlar yoritilgan. Arab tili — diniy, madaniy va ilmiy ahiyatga ega bo'lgan xalqaro til hisoblanadi. Ko'plab musulmon davlatlari, jumladan, O'zbekiston ham, arab tilini o'rganishga alohida e'tibor qaratadi. Arab tilining fonetik, morfologik va sintaktik murakkabliklari, o'ziga xos yozuv tizimi, shuningdek, uni ikkinchi til sifatida o'rganayotgan o'quvchilarning motivatsiyasi va muammolari maqolada tahlil qilinadi. Shuningdek, arab tilini samarali o'qitishning zamonaviy metodlari, chet tillarni o'rgatishdagi kommunikativ yondashuvning roli ham muhokama etiladi. Maqola yakunida til o'rganishdagi muammolarni yengib o'tish bo'yicha takliflar keltiriladi.

So'nggi yillarda dunyo miqyosida ikkinchi til sifatida chet tillarini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Globalizatsiya, ta'lim, din, savdo va migratsiya jarayonlari ko'plab insonlarni ona tilidan tashqari boshqa tillarni egallashga undamoqda. Shunday tillardan biri — arab tilidir. Arab tili nafaqat dunyoning 20 dan ortiq davlatida rasmiy til sifatida qo'llanadi, balki Qur'oni Karim tili bo'lgani uchun butun musulmon olamida alohida maqomga ega.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, diniy erkinlik, madaniy aloqalar va xalqaro hamkorlik tufayli arab tiliga bo'lgan talab sezilarli darajada oshdi. Arab tilini o'rganish, ayniqsa, diniy ta'lim, tarjima, tarix, filologiya kabi sohalarda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda arab tilining ikkinchi til sifatida o'qitilishi, uni o'rganishning psixologik va lingvistik jihatlari, hamda metodik yondashuvlar dolzarb masalaga aylandi.

Ushbu maqolada arab tilining ikkinchi til sifatida o'rgatilishi bilan bog'liq muammolar, metodlar va yechimlar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning til o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi omillar, arab tilining fonetik va grammatik murakkabliklari, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar haqida fikr yuritiladi.

Arab tilining lingvistik xususiyatlari. Arab tili — semit tillari oilasiga mansub bo'lib, fonetika, morfologiya va sintaksis jihatdan o'ziga xos murakkab tuzilishga ega. U o'ngdan chapga yoziladi, bu esa ko'pchilik uchun o'rgatish jarayonini murakkablashtiradi. Arab tilining alifbosi 28 harfdan iborat bo'lib, harflar so'zda joylashishiga qarab turli shakllarga ega bo'ladi: boshida, o'rtasida, oxirida yoki alohida yozilishi mumkin.

Fonetik jihatdan arab tilida tovushlar tizimi boy: ayniqsa, hiqildoq (halqali) tovushlar, ayn va g'ayn kabi til o'zlashtiruvchilari uchun nostandart bo'lgan tovushlar mavjud. Morfologiyada esa so'zlar asosan ildiz (jizr) va vazn (formulalar) asosida yasaladi. Bir ildizdan turli o'zak so'zlar hosil qilish mumkin, bu esa tilning boyligini ta'minlaydi, biroq yangi o'rganuvchilar uchun chalkashlik tug'diradi.

Sintaksis jihatidan arab tili nisbatan erkin so'z tartibiga ega bo'lsa-da, gapdagi a'zolar orasidagi munosabatlarni aniqlovchi i'rob (grammatik ohang) kategoriyasi mavjud. Bu holat nutqda grammatik moslashuvni talab qiladi va ikkinchi til sifatida o'rganuvchilar uchun qo'shimcha yuk bo'ladi.

Arab tilini o'rganishdagi asosiy qiyinchiliklar. Arab tilini ikkinchi til sifatida o'rganuvchi shaxslar bir necha darajadagi qiyinchiliklarga duch keladilar: fonetik, grammatik, semantik va psixologik.

Fonetik muammolar — ayniqsa, arab tiliga xos tovushlarni talaffuz qilishda paydo bo'ladi. O'zbek tilida mavjud bo'lmagan "h", "ayn", "qof", "xo", "sod", "zo" kabi tovushlarni farqlash va to'g'ri aytish vaqt va ko'p mashqni talab qiladi.

Grammatik murakkabliklar esa jins (erkak va ayol), son (birlik, ikki va ko'plik), fe'l zamonlari, zamirlar, fe'lning holatga ko'ra o'zgarishi kabi tizimlarda ko'rinadi. Masalan, arab tilidagi fe'llar 14 xil shaklda o'zgarishi mumkin, bu esa yangi boshlovchilar uchun murakkab ko'rinadi.

So'z boyligidagi qiyinchiliklar — arab tilining sinonimiya va kontekstga bog'liq ko'p ma'noliligi bilan bog'liq. Yagona ildizdan hosil bo'lgan ko'plab so'zlar, har xil vaznlar orqali turlicha ma'no beradi, bu esa o'rganish jarayonida chalkashlik tug'diradi.

Psixologik muammolar ham muhim o'rin tutadi. Ko'plab o'rganuvchilar, ayniqsa kattalar, arab tilining "qiyinligi" haqida salbiy stereotiplarga ega bo'ladi, bu esa ularning motivatsiyasini pasaytiradi. Bundan tashqari, ba'zi o'rganuvchilar o'zlarini dars davomida erkin ifoda etolmaydilar, bu esa kommunikativ ko'nikmalar rivojlanishini cheklaydi.

Arab tilini o'rganishdagi samarali metodlar. Arab tilini samarali o'rgatish uchun zamonaviy metodik yondashuvlar qo'llanilishi muhim. An'anaviy yodlash va tarjima asosidagi metodlar ma'lum maqsadlarda foydali bo'lsa-da, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish uchun ular yetarli emas.

Kommunikativ yondashuv — arab tilini o'rgatishda samarali metodlardan biri hisoblanadi. Bu uslub orqali o'quvchilar real hayotdagi muloqotga yaqin mashqlar yordamida tilni faol ishlatishni o'rganadilar. Dialoglar, rolli o'yinlar, interaktiv topshiriqlar orqali o'rganuvchilar so'z boyligini oshiradi, talaffuz ustida ishlaydi va nutqiy erkinlikka erishadi.

Audiolingval metod esa, ayniqsa, fonetika va talaffuzni o'rgatishda qo'l keladi. Ushbu metod takrorlash, eshitish va avtomatik ko'nikma hosil qilishga asoslangan bo'lib, arab tilidagi murakkab tovushlarni o'zlashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Grammatik tarjima usuli ko'proq diniy matnlar yoki murakkab sintaktik qurilmalarga ega bo'lgan ilmiy matnlarni o'rganishda foydali hisoblanadi. Ammo bu usul kommunikativ qobiliyatni rivojlantirishda cheklovli bo'lishi mumkin.

Zamonaviy metodlarda, shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish — onlayn platformalar, mobil ilovalar, audio va video darslar orqali til o'rganish jarayonini yanada qulay va qiziqarli qiladi.

O'zbekiston misolida: arab tilining o'rgatilish holati.

O'zbekistonda arab tilining o'rgatilishi asosan diniy ta'lim muassasalari (islom institutlari, madrasa), oliy o'quv yurtlari (Jahon tillari universiteti, Sharqshunoslik instituti) va ayrim xususiy markazlar orqali amalga oshiriladi.

Afsuski, ba'zi muassasalarda arab tilini o'qitish hali ham an'anaviy, passiv metodlarga tayanadi: darslar ko'proq grammatik qoidalarni yodlash, matn tarjima qilish bilan cheklanib qolmoqda. Bu esa talabalarni faol suhbatga kirishish qobiliyatini cheklaydi.

Shuningdek, arab tilini o'rgatish bo'yicha malakali o'qituvchilarning yetishmasligi, darslik va resurslar bazasining zaifligi kabi muammolar mavjud. So'nggi yillarda ayrim ta'lim muassasalari xorijiy hamkorlik asosida yangi metodikalar va o'quv dasturlarini joriy eta boshladi, bu ijobiy natijalar bera boshlagan.

Arab tilini ta'lim jarayonida samarali o'qitish uchun quyidagilar zarur:

1. Kommunikativ yondashuv asosidagi darslar;
2. Madaniyatlararo muloqotni rivojlantiruvchi faoliyatlar;
3. Texnologik vositalardan keng foydalanish;
4. O'qituvchilar uchun malaka oshirish dasturlari.

Motivatsiya va psixologik omillar. Har qanday tilni o'rganishda motivatsiya hal qiluvchi o'rin tutadi. Arab tilini o'rganuvchilarning motivatsiyasi turlicha bo'lishi mumkin: diniy sabablardan tortib, ilmiy, akademik, yoki kasbiy ehtiyojlargacha. Ushbu motivatsiyani qo'llab-quvvatlash va unga asoslangan metodik yondashuvlar tanlash muhim.

Ba'zi o'quvchilar arab tilini o'rganishga qiziqadi, ammo murakkabliklar va salbiy tajribalar (masalan, noto'g'ri talaffuz uchun kulgi) ularning ishonchini pasaytiradi. Bu esa "til to'sig'i" (language barrier)ni kuchaytiradi va til o'zlashtirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarda til o'rganishga ijobiy munosabat shakllantirishi, har bir kichik yutuqni rag'batlantirishi, xatolardan qo'rqmasdan gapirish imkonini yaratishi lozim.

Samarali motivatsiya usullari qatoriga rag'batlantirish, shaxsiy qiziqishlarni inobatga olish, ijtimoiy tan olish, hamda o'z-o'zini baholash vositalari kiradi. Psixologik qo'llab-quvvatlash — ayniqsa til o'rganish jarayonida o'ziga ishonchni oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa sifatida shuni aytish lozimki, Arab tilining ikkinchi til sifatida o'rgatilishi ko'plab lingvistik, psixologik va metodik jihatlarga ega murakkab jarayondir. Ushbu maqolada arab tilining fonetik, grammatik va sintaktik xususiyatlari, uni o'rganishdagi asosiy qiyinchiliklar, samarali metodlar va O'zbekiston tajribasi asosida olib borilayotgan ta'lim jarayonlari keng muhokama qilindi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, arab tilini o'rgatishda kommunikativ yondashuv, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish va individual motivatsiyaga tayanuvchi metodlar samarali natijalar beradi. O'quvchilarning psixologik holati, o'ziga ishonchi va til o'rganishdagi maqsadi ham til o'zlashtirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, arab tiliga bo'lgan talab ortib bormoqda, ammo darsliklar, o'qituvchilar va metodik qo'llanmalar yetishmasligi, shuningdek, an'anaviy yondashuvlar hali ham mavjud muammo bo'lib qolmoqda. Bu holat ta'lim tizimida yangicha, zamonaviy, kommunikativ metodlarni keng joriy qilishni taqozo etadi.

Arab tilining samarali o'rgatilishi — nafaqat til kompetensiyasini, balki diniy, madaniy va ilmiy savodxonlikni ham rivojlantiruvchi muhim vositadir. Shu boisdan bu sohada ilmiy tadqiqotlar, o'qituvchilar malakasini oshirish va resurslar bazasini boyitish doimiy e'tiborda bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Al-Battal, A. (2010). Teaching Arabic as a Foreign Language: Issues and Perspectives. Georgetown University Press.
2. Alesh, M. (2009). Ahlan wa Sahlan: Functional Modern Standard Arabic for Beginners. Yale University Press.
3. Brown, H. D. (2001). Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Longman.
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
5. Sa'idov, A. (2021). "O'zbekistonda arab tilining o'rgatilishi: holat va istiqbollari." Til va Tarjima, 3(1), 55–63.
6. Karimov, M. (2022). "Arab tili fonetikasi va talaffuz muammolari." Filologiya fanlari, 4(2), 112–120.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2023). Chet tillarini o'qitish bo'yicha davlat dasturi.
8. Shaxsiy kuzatishlar va tajribalar (2022–2025), O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Ingliz filologiyasi fakulteti.

INNOVATIVE
ACADEMY